

беженца из Львова те качества, которые присущи его кинематографическому двойнику: внешняя несурзадность в сочетании с добротой, искренностью, умением выжить в нечеловечески тяжелых условиях, не поддаться унынию и отчаянию.

Введение лирического героя в круг «маленьких людей» осуществляется и посредством называния этого человека «самым нищим» из сынов Давида [2, с. 159]. Подобным номинированием образа поэт закрепляет за ветхозаветным персонажем роль предка портного, корня его родословной. Давид воплощен в Библии как «великий и идеальный царь, образец и мерило для всех последующих царей, а так же праотец и предтеча мессии» [1, с. 115]. И упоминание в стихотворении имени Давида в связи с образом львовского беженца создает позитивный эмоционально-смысловой фон восприятия лирического героя, облагораживает и героизирует его. Однако для Тарковского на первый план выступает не царственно-величественный аспект библейского персонажа, а трагическое начало, многократное пребывание Давида в роли мученика и жертвы. Этот ракурс образа задан в произведении фразой: «Будто сам Давид из плена / К небесам воззвал в тоске» [2, с. 159]. Тарковский моделирует отсутствующую в первоисточнике ситуацию пленения и обращения Давида к Богу в момент предельного отчаяния, психологизируя этот персонаж, усиливая его экспрессивность. Поскольку ни портной, сопоставляемый поэтом с библейским героем, ни ветхозаветный царь не оказывались в роли пленников, образ неволи Давида приобретает в стихотворении переносное значение. Это метафора состояния несвободы, зависимости героя от воли Всевышнего и сильных мира сего, облицетворение страданий и тягот, выпавших на долю библейского персонажа (преследование Саулом, бегство от Авессалом, гибель Ионафана, необходимость подавления междоусобных распри претендентов на царский престол, трехдневная моровая язва и т.д.).

Так же, как и Давид, портной оказывается подвержен тяжелым жизненным испытаниям и лишениям («На полу лежит в теплушке / Без подушки, без пальто», «Ел бы хлеб, да нету соли, / Ел бы соль, да хлеба нет» [2, с. 159]). Уподобление невзгод, переносимых лирическим героем, мучениям библейского персонажа увеличивает эффект глубины страданий героя Тарковского, усиливает выразительность внутреннего мира этого «маленького человека». Кроме того, данное сравнение привносит в произведение мысль о невластности гонимого войной беженца над собственной судьбой, о невозможности повлиять на ход событий. Идея роковой предопределенности участи человека отчетливо выражена в шестой строфе стихотворения: «И на город черной пелюхой / Опускается судьба» [2, с. 159].

Если Давид в Библии сполна вознаграждается за свои страдания (обретением славы, власти, богатства, преклонения), то миллионом пропавших без вести, погибших в фашистских лагерях, не вынесших испытаний холодом и голодом, в годы войны, по мысли Тарковского, была уготована судьба в безвестности уйти в небеса:

*Снег растает в чистом поле,
Порастет польничью след* [2, с. 159].

Львовский портной скитается в поисках приюта, как его далекие предки во времена исхода из Египта. Непосредственное сравнение полужидкого героя и митарств израильских племен в стихотворении отсутствует. Параллель «участь львовского беженца — судьба еврейского народа» возникает благодаря эпитету «безбилетная» (иудейская тоска) [2, с. 158], возводящему индивидуально в ранг общенационального, временное до масштабов вневременного, а также благодаря образу Давида, настраивающему на ветхозаветную «волну».

Напрямую, вербально не выраженная, но присутствующая в подтексте библейская история многолетних мучительных скитаний евреев усиливает напряженность интонаций трагическую ноту стихотворения.

Используемые культурные образы, «контактируя» в пределах новой текстовой реальности, дополняют друг друга, испытывая взаимовлияние. Смысловое пространство задействованного в произведении «чужого слова» корректируется. Подключаясь к новым временным координатам ветхозаветные образы осовремениваются, обрастая новыми деталями биографии и духовного мира. Библейские персонажи и чаплиновский «маленький человек», связанные посредством образа лирического героя Тарковского, становятся частями одного генетического древа: первые ассоциируются с корнями, второй — с современным поэту поколением. Бродяга Чарли / львовский портной обретает родословную, а образы Ветхого Завета — новое звено в цепи своих потомков.

Проецирование культурных кодов на персонаж Тарковского делает лирического героя более многомерным и сложным, что позволяет стихотворению обрести яркий и запоминающийся облик в ряду лучших произведений русской литературы XX века.

Литература

1. Гече Г. Библейские истории. — М.: Политиздат, 1989. — 448 с.
2. Тарковский А. А. Избранное. — Смоленск: Русич, 2000. — 318 с.

Д.В. Дзятко (Мінск)

КАМПАЗІЦЫЯ Ё МАТЭМАТЫЧНАЙ ТЭРМІНАЛОГІІ

Кампазіцыя (слова-, асноваскладанне, а ё шырокім разуменні паняцця і абрэвіяцыя) шырока прадстаўлена ў матэматычнай тэрміналогіі, што пацвярджаецца аналізам ар. 1-й «Слоўніка матэматычнае тэрміналогіі» (Мн., 1927), «Тэрміналагічнага слоўніка па вышэйшай матэматыцы для ВНУ» (Мн., 1993), «Русско-белорусского математического словаря» (Мн., 1993) і «Матэматычнай энцыклапедыі» (Мн., 2001). Спосаб складання пры тэрмінаўтварэнні выкарыстоўваецца тады, калі ў якасці словаўтваральнай базы выступаюць дзве і больш самастойныя лексемы. Нярэдка апорны кампанент у тэрмінах, утвораных складаннем, «роўны цэламу слову, а папярэдні з'яўляецца цэлым словам ці яго чыстай асновай, якая далучаецца да апорнага кампанента з дапамогай інтэрфікса» [2, с. 77]. У тэрміналогіі, як і ў літаратурнай мове, вылучаюцца адзінкі, утвораныя шляхам складання слоў (уласна словааскладанне) і шляхам складання асноў (асноваскладанне).

Словааскладаннем з'яўляецца аб'яднанне дзвюх граматычна аформленых лексем без змен у іх структуры і без інтэрфіксаў. Такім спосабам утвараюцца тэрміны, якія абазначаюць пераважна складаныя навуковыя рэзалі, што на лагічным узроўні выступаюць як аб'яднанні двух паняццяў. На наш погляд, мэтазгодна вылучыць тры тыпы раздольнааформленага словааскладання.

1. $\{Y \rightarrow Z\}$, дзе Z — асноўны элемент, Y — дадатковы. Адносіны паміж элементамі маюць адценне атрыбуцыйнасці: *блок-схема, вектар-функцыя, кардынал-мноства, нуля-дэцыманне, фактар-група* і інш. (каля 35 адзінак).

2. $\{Y \leftarrow Z\}$, дзе Z — асноўны элемент, Y — дадатковы. Дадатковы кампанент выражаны назвай літары грэчаскага або лацінскага алфавітаў, адносіны паміж элементамі маюць адценне ўдакладняльнасці: *бэта-размеркаванне, бэта-функцыя, гама-карэляцыя, гама-размеркаванне, гама-функцыя, дзэта-функцыя, дэльта-функцыя, ламбда-канверсія, тэта-функцыя, тэта-шэраг*.

3. $\{Y \leftrightarrow Z\}$. Адносіны паміж элементамі маюць адценне раўназначнасці: *вызначнік-дабытак, крыніца-выява, паўгрупа-размеркаванне, прастора-здабытак, прастора-час, індпо-вузел*.

Некаторыя цэласнааформленыя геаметрычныя тэрміны ўтвараюцца суфіксальна-складаным спосабам па мадэлях $\{n+if+s\}$, $\{adv+if+s\}$, $\{adj+if+s\}$ або па аналагічных

мадэлях з нулявым інтэрфіксам: *вастракутнік*, *двухкутнік*, *косавугольнік*, *мнагааграннік*, *трохбачнік*, *трыліснік* і інш. (каля 50 адзінак).

Шэраг складаных тэрмінаў утрымліваюць у сваім складзе грэка-лацінскія элементы: *аўтаваганне* (ад грэч. *autos* 'сам' + *ваганне*), *картаграфія* (ад *карта* + грэч. *grapho* 'пішу'), *крышталеграфія* (ад *крышталь* + грэч. *grapho* 'пішу'), *манаполе* (ад грэч. *monos* 'адзін, адзіны' + *поле*), *мультиструмень* (ад лац. *multum* 'многа' + *струмень*), *палікруг* (ад грэч. *poly* 'многа, шмат' + *круг*) і інш.

У навукова-тэхнічнай тэрміналогіі пашырана запазычванне тэрмінаадзінак з іншай мовы. Выкарыстанне інтэрнацыянальных элементаў дазваляе а) максімальна уніфікаваць міжнародную тэрміналогію; б) ліквідаваць эмацыйную матываванасць, уласціваю тэрмінаадзінкам, утвораным на базе агульнаўжывальных слоў. Крыніцай папаўнення многіх галіновых тэрміналогіяў з'яўляецца міжнародны лексічны фонд, прадстаўлены грэка-лацінскімі марфемамі і лексемамі. Існуюць наступныя шляхі асваення інтэрнацыянальнага тэрміналагічнага фонду: 1) выкарыстанне марфем; 2) запазычванне гатовых лексем; 3) словаўтварэнне на базе запазычаных адзінак. Найчасцей у сферы намінацыі матэматычных тэрмінаў фіксуюцца лексемы са звязнымі кампанентамі грэчаскага паходжання. Усечаныя асновы грэчаскіх субстантываў і адэктываў не ўжываюцца самастойна ні ў тэрміналогіі, ні ў агульналітаратурнай мове. Як правіла, яны далучаюцца да запазычаных і ўласнабеларускіх слоў пры дапамозе інтэрфіксаў (нульвых або **-а-**) у якасці марфем. Марфемы, якія эксплуатаюцца пры тэрмінаўтварэнні, семантычна уніфікаваны, што з'яўляецца вызначальным для захавання прынцыпу сістэмнасці тэрміналогіі. У тэрмінасістэме матэматыкі аналізаваныя найменні ўтвараюцца нульсуфіксальна-складаным і суфіксальна-складаным спосабамі.

1. Нульсуфіксальна-складаны падтып. Да тэрмінаўтваральнай мадэлі катэгорыі прадметаў адносяцца наступныя тэрмінаадзінікі: *актаэдр* (ад грэч. *osto* 'восем' + *hedra* 'грань, аснова'); *гадограф* (ад грэч. *hodos* 'шлях' + *grapho* 'пішу'); *гексаэдр* (ад грэч. *hex* 'шэсць' + *hedra* 'база, аснова, грань'); *галаморф* (ад грэч. *holos* 'увесць' + *morphe* 'форма'); *дадэкаэдр* (ад грэч. *dodeka* 'дванаццаць' + *hedra* 'грань, аснова'); *дэцыметр* (ад грэч. *deset* 'дзесяць' + *metreo* 'вымяраю'); *ізагона* (ад грэч. *isos* 'роўны' + *gonia* 'вугал'); *іскліна* (ад грэч. *isos* 'роўны' + *klino* 'нахіляю'); *ізатэрма* (ад грэч. *isos* 'роўны' + *therma* 'цяпло'); *ізаэдр* (ад грэч. *isos* 'роўны' + *hedra* 'грань, аснова'); *карэлаграма* (ад лац. *correlatio* 'суадносіны' + *gramma* 'напісанне, літара'); *ікасаэдр* (ад грэч. *eikosi* 'дваццаць' + *hedra* 'грань, аснова'); *курвіметр* (ад лац. *curvus* 'крывы' + *metreo* 'вымяраю'); *ма'юм* (ад грэч. *topos* 'адзін, адзіны' + *nome* 'доля, частка'); *міліметр* (ад лац. *milie* 'тысяча' + грэч. *metreo* 'вымяраю'); *намаграма* (ад грэч. *nomos* 'закон' + *gramma* 'напісанне, літара'); *паліном* (ад грэч. *poly* 'многа, шмат' + *nome* 'доля, частка'); *паралеліны* (ад грэч. *parallelos* 'які праходзіць побач' + *topos* 'месца'); *паралелаэдр* (ад грэч. *parallelos* 'які праходзіць побач' + *hedra* 'грань, аснова, база'); *тэтраэдр* (ад грэч. *tetra* 'чыры' + *hedra* 'база, аснова, грань'); *сантыметр* (ад лац. *centum* 'сто' + грэч. *metreo* 'вымяраю'); *трыэдр* (ад грэч. *tri* 'трох' + *hedra* 'база, грань, аснова') і шэраг іншых.

Апорны кампанент **-oid** (ад грэч. *eidos* 'выгляд') указвае на падабенства ў чым-небудзь або на паходжанне ад чаго-небудзь: *экалоід*, *авоід*, *актаэдроід*, *алгеброід*, *геліоід*, *гіпербалоід*, *групоід*, *гелікоід*, *дэльтаіід*, *кактоід*, *кальцоід*, *каноід*, *катэноід*, *маноід*, *матроід*, *надоід*, *парабалоід*, *прызматоід*, *рамбоід*, *сіметрыоід*, *трапэзоід*, *тэтраэдроід*, *ундулоід*, *уноід*, *цыліндроід*, *эліпсоід*.

2. Суфіксальна-складаны падтып. Да тэрмінаўтваральнай мадэлі катэгорыі прадметаў, працэсаў, з'яў адносяцца наступныя тэрмінаадзінікі: *галаморфнасць* (ад грэч. *holos* 'увесць' + *morphe* 'форма'); *галаноміі* (ад грэч. *holos* 'увесць' + *nome* 'доля, частка'); *гамаграфія* (ад грэч. *homos* 'роўны' + *grapho* 'пішу'); *гомамарфізм* (ад грэч. *homos* 'роўны

morphe форма); *гомеамарфізм* (ад грэч. *homioios* 'падобны' + *morphe* 'форма'); *ізамарфізм* (ад грэч. *isos* 'роўны' + *morphe* 'форма'); *ізаметрыя* (ад грэч. *isos* 'роўны' + *metreo* 'вымяраю'); *ізатопія* (ад грэч. *isos* 'роўны' + *topos* 'месца'); *кампактыфікацыя* (ад лац. *compactus* 'шчыльны' + *facere* 'рабіць'); *класіфікацыя* (ад лац. *classis* 'разрад' + *facere* 'рабіць'); *монамарфізм* (ад грэч. *monos* 'адзін' + *morphe* 'форма'); *намаграфія* (ад грэч. *nomos* 'закон' + *grapho* 'пішу'); *стратыфікацыя* (ад лац. *stratum* 'пласт' + *facere* 'рабіць'); *тапалогія* (ад грэч. *topos* 'месца' + *logos* 'слова, вучэнне'); *таўталогія* (ад грэч. *tauto* 'тое самае' + *logos* 'слова, вучэнне'); *эпімарфізм* (ад грэч. *epi* 'над, пасля' + *morphe* 'форма').

Такім чынам, тэрмінасістэма матэматыкі, як і тэрмінафонд мовы ўвогуле, з'яўляецца сумай асобных тэрмінагруп, у склад якіх уваходзяць рознаструктурныя найменні [1, с. 134]. Словаскладанне і асноваскладанне як традыцыйныя віды кампазіцыі найбольш распаўсюджаны ў матэматычнай тэрміналогіі ў параўнанні з абрэвіяцыйнай, прадстаўленай адзінаковымі найменнямі, якія выкарыстоўваюцца пераважна для намінацыі мовы праграмавання, прызначаных для апісання пэўных алгарытмаў: *алгол* (англ. *ALGOL* — *algorithmic* — 'алгарытмічны' + *language* — 'мова'), *кабол* (англ. *common business oriented language*, а таксама *бэйсік* (англ. *basic* — *beginner's all-purposes symbolic instruction code*), *ПЛ/1* (*PL/1*) (англ. *Programming Language One*), *біт* (англ. *bit* — *binary* — 'двойковая' + *digit* — 'лічба, знак').

Літаратура

1. Мухачышын Б.П. Природа, функции и стилиевые характеристики терминов-аббревиатур (на материале восточнославянских языков) // Беларуская мова ў другой палове XX стагоддзя.— Мн.: БДУ, НАНБ, 1998. С.130 — 138.
2. Тэорыя і практыка беларускай тэрміналогіі / Г.У.Арашонкава, А.М.Булыка, У.В.Ліушцік, А.І.Падлужны; Нав. рэд. А.І.Падлужны.— Мн.: Беларуская навука, 1999.— 175 с.

Н. И. Ефремова (Гомель)

ДВУСОСТАВНЫЕ ПРЕДЛОЖЕНИЯ В СТРУКТУРЕ ПАРЕМИЙ (на материале русских и немецких пословиц и поговорок)

Преобладающие в двух языках двусоставные паремии являются удобной формой для передачи наблюдений, характеристик предметов и явлений. В зависимости от способа выражения сказуемого двусоставные предложения разделены на глагольные и именные. В качестве предиката в глагольном предложении выступает глагол в финитной форме. *Залетела ворона в высокие хоромы*. В именных предложениях сказуемым является именной компонент, инфинитив глагола, причастие, деепричастие: *Брат за брата не отвалчик*, *Sparen ist verdienen* 'Экономить — значит зарабатывать'. В некоторых случаях в качестве сказуемого выступает сочетание однородных членов, один из которых является глаголом, а другой — именем: *Глаза по ложке, а не видят ни крошки*, *Das Glück ist rund und ändert sich alle Stund* 'Счастье круглое и меняется каждый час'.

В пословичном глагольном предложении глагол чаще всего имеет форму настоящего времени: *Золото и в грязи блестит*, *Eine schwarze Kuh gibt auch weiße Milch* 'Черная корова тоже дает белое молоко'. В таких пословицах и поговорах момент протекания действия не указан, напротив, действие характеризуется как повторяющееся, закономерное. Такому представлению ситуации способствует генеральный презент (*generelles Präsens*) — семантическая разновидность настоящего времени, предназначенная для передачи действий, процессов, не связанных с определенным моментом времени и характеризующихся высокой степенью обобщенности.